Vår Fågelvärld 37 (1978): 69–72

Sibirisk järnsparv *Prunella montanella* anträffad i Sverige[1]

First record of the Siberian Accentor *Prunella montanella* in Sweden[1]

LARS LINDELL, GÖRAN WALINDER, DAN BENGTSSON & JAN PETTERSSON

Strax före klockan 07 den 29 oktober 1976 fångades en sibirisk järnsparv *Prunella montanella* vid Ottenby fågelstation. Fågeln hade fastnat i ett av näten i buskagen omedelbart nordost om stationsbyggnaden och redan vid urtagandet ur nätet artbestämdes den korrekt. Den togs in i laboratoriet och placerades i en förvaringsbox, medan näten tömdes på andra arter (framför allt rödhakar). Den sibiriska järnsparven examinerades därefter under en halvtimmes tid, fotograferades i färg och svartvitt, uppvisades för ornitologer på udden och frigavs i trädgården. Vid 10-tiden återfångades fågeln i Kratt-fällan men släpptes då tämligen omgående.

Den sibiriska järnsparvens uppdykande i Sverige var knappast förvånande, inte minst med tanke på att arten fångades vid de finska fågelstationerna Säppi och Lågskär, dels 1975 (Eriksson m.fl. 1976), dels så sent som den 7 oktober 1976, bara tre veckor före fyndet vid Ottenby (Göran Andersson i brev). Vädermässigt dominerade de ostliga vindarna helt hösten 1976 och inflödet av fåglar från öster var också ovanligt stort. Vid Ottenby kontrollerades t.ex. ett par talgoxar och en hornuggla, vilka ringmärkts på andra sidan Östersjön, samt fångades ytterligare 1 800 talgoxar med förmodat ostligt ursprung. Stora ansamlingar av morkulla och dvärgbeckasin vid Ölands södra udde under oktober utgjordes antagligen också av flyttare med icke-fennoscandiskt ursprung (jfr Hjort & Lindholm 1977). En taigasångare (9.10) och en kungsfågelsångare (30.10) ringmärktes också, vilket knappast är anmärkningsvärt med tanke på att dessa sannolikt uppträder här som resultat av s.k. omvänd flyttning, vilket kanske också var fallet för den sibiriska järnsparven, men de visar ändå ytterligare på förekomsten av ostliga förbiflyttare.

Beskrivning

Följande dräktbeskrivning gjordes med den sibiriska järnsparven i handen (se även figur 1).

Ovansida: hjässa brun med svaga kastanjebruna spetsar på fjädrarna, nacke brungrå med bruna fjäderspetsar, hals samma men gråare, rygg och skuldertäckare ljust gråbruna med svartbruna spetsar, bakrygg samma men kraftigare streckad, övergump brungrå med ytterst svaga streck, övre stjärttäckare ljusbruna med svaga streck.

Undersida: haka, strupe och bröst ljust gulbruna, buk och undergump smutsvit, undre stjärttäckare gråa med breda smutsvita bräm (det smutsvita med ljusbrun ton), halssidor grå, bröstsidor ljust gulbruna med enstaka rödbruna streck, flanker smutsvita med svartbruna streck.

Huvud: Övre ögonbrynsstreck smalt och mattsvart, ögonbrynsstreck långt och nående förbi nacken – ljust gulbrunt och brett framför allt över ögat (när järnsparven släpptes framträdde detta ögonbrynsstreck mycket väl i fält, då fågeln förflyttade sig i låg vegetation på tio meters håll och att fältbestämma arten under sådana förhållanden torde ej vara uteslutet), ögonstreck mattsvart, undre ögonstreck ljust gulbrunt, kind matt brunsvart, på bakkinden en ljust gulbrun fläck.

Vingar och stjärt: mindre täckare svartgrå med gråbruna bräm, mellantäckare gråsvarta med smutsvita bräm, större täckare mörkbruna med bruna bräm och gulvita spetsar, alula och handtäckare gråbruna med svagt ljusare bräm, tertialer mörkt brunsvarta med ljust rostbruna bräm och gulvita spetsar, axillarer och undre vingtäckare grå, vingpennor mörkbruna med rödbruna bräm, stjärt mörkbrun med svagt ljusbruna bräm.

Mjukdelar: iris mörkbrun, ovannäbb liksom undernäbb brunsvart – den senare dock basalt beige, ben ljust brunröda, fotsulor smutsbruna och klor mörka.

[1] Meddelande från Ottenby fågelstation nr 79
Report from Ottenby Bird Observatory No. 79

Figur 1. Den sibiriska järnsparv, som fångades på Ottenby den 29 oktober 1976. Foto: Göran Walinder.
Siberian Accentor caught at Ottenby on 29 October 1976.

Mått (mm): totallängd 139, vänster vinge 75 (max. mått), stjärt 67 (kraftigt sliten), tars 19,2, tarsbredd 1,7 (ovan ringen), näbblängd till fjäderfästet 9,7 och till skallen 13,3 samt näbbredd och näbbhöjd vid bakkanten av näsborrarna 4,8 respektive 3,9.

Vingformel: 1:a handpennan 1 mm längre än täckarna, 4:e hp längst, 3:e 0,5 mm, 2:a 4,5, 5:e 1, 6:e 3,5, 7:e 9, 8:e 12, 9:e 14, 10:e 16 och 1:a armpennan 18,5 mm kortare än 4:e hp.

Vid en kontroll av fågelns fettlager visade den sig inte vara vid allt för gott hull – fetthalten var 2 enligt skala 0–5. Åldern bestämdes till juvenil, då skalltaket ännu inte var fullständigt förbenat (stadie D enligt Svensson 1970). Något läte hördes aldrig.

Raser och utbredning

Den sibiriska järnsparven finns med två raser företrädd i större delen av det sibiriska taigaom-

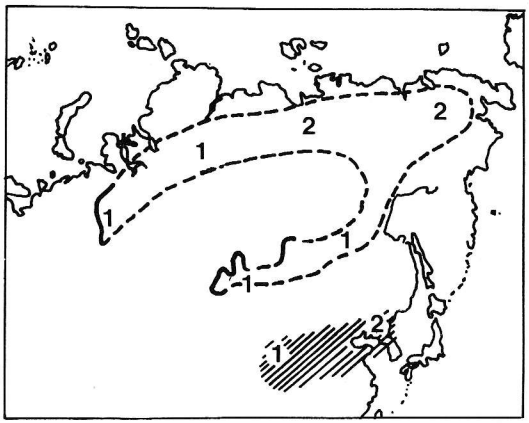

Figur 2. Den sibiriska järnsparvens illa kända häcknings- och övervintringsområden enligt Dementiev m.fl. (1951). En etta markerar nominatrasens *Prunella m. montanella* och en tvåa rasens *P. m. badia* förekomst.

Breeding and wintering area of the Siberean Accentor according to Dementiev et al. (1951). 1 = Prunella m. montanella, 2 = P. m. badia.

rådet (se figur 2). Förekomsten är dock otillfredsställande känd, speciellt vad gäller den nordliga utbredningsgränsen. Från Ural i väster till Jenisej i öster bebos området av artens nominatras och ersätts sedan vidare österut av rasen *P. m. badia*. Utöver detta jämnbreda nordliga utbredningsområde förekommer också nominatrasen i en utlöpare från norra Mongoliet ner mot Altai och de Sajanska bergen (Dementiev m.fl. 1951, Vaurie 1959).

Rasen *P. m. badia* skiljer sig från nominatrasen genom att ha något kontrastrikare och bjärtare dräkt, den har också mörkare hjässa, en rödbrunare rygg samt olivbrun istället för brungrå övergump. På grundval av den infångade fågelns bruna hjässa, frånvaron av rödbrunt på ryggen, samt den brungrå övergumpen, ansågs den tillhöra nominatrasen.

Inte heller artens vinterkvarter synes tillräckligt kända. I stort finns dock fågeln vintertid i centrala Kina, från södra Manchuriet ner till södra Shensi och österut till Koreahalvön, samt undantagsvis i Japan (Dementiev m.fl. 1951, Vaurie 1959).

Häckningsbiologi m.m.

Den sibiriska järnsparven häckar i olika sorters, med nödvändighet snåriga, barrskogsbiotoper, gärna med inslag av lövträd som björk och rönn. Detta biotopval gäller i synnerhet i trakterna av Ural. Arten når de sydligaste häckplatserna redan i slutet av mars, medan de nordligaste häckfåglarna ankommer först i början av juni. Från norra Ural börjar bortflyttningen i mitten av september, men i sydligare områden kan arten ses ända in i november. Boet placeras inte långt ifrån marken i ett lågt träd eller en buske. Det byggs av små kvistar och gräs och fodras med packad mossa. Antalet ägg rör sig i regel kring fem (Dementiev m.fl. 1951).

Närstående arter

Tre närstående arter finns i norra Asien, varav dock knappast någon kan förväxlas med den sibiriska järnsparven, åtminstone inte när fågeln fångats. Svartstrupig järnsparv *Prunella atrogularis* häckar från trakterna av norra Uralbergen ner via Altai till Himalaya. Den svartstrupiga järnsparven har som namnet anger en tydlig svart strupfläck. Även hjässa, örontäckare samt partiet under ögat är svart. Den har ett brett ockravitt ögonbrynsstreck. Ryggen är kanelbrun med svarta fläckar, bröst och haka ockragula och magen vit. De ljusspetsade större täckarna formar ett kort vingband.

Arten *Prunella fulvescens* har ännu inte fått något svenskt namn; den häckar från norra Afganistan österut till Himalaya och bergen i centrala Asien till Kansu i Kina. Denna art är i jämförelse med de tre andra betydligt blekare i färgerna. Undersidan saknar nästan helt gult, huvudet saknar tydliga teckningar och inte heller ovansidan är speciellt markerad. Slutligen har vi den svartkronade järnsparven *Prunella ocularis*, vilken är den art som väl närmast skulle kunna förväxlas med den sibiriska järnsparven. Den häckar från nordöstra Turkiet, i sydvästra och norra Iran och österut till västra Afganistan. Dess hjässa är kanelsvart, ögonbrynsstrecket är ockravitt och väl framträdande, nacken grå, ryggen också grå med distinkta mörkbruna fläckar samt grå övergump.

Övriga fynd i Europa

Utöver de tidigare nämnda finska fynden har den sibiriska järnsparven påträffats vid ytterligare fem tillfällen i Europa. Från Italien föreligger tre fynd: Ligurien 1863, Udine november 1884 och Verona november 1901 (Picchi 1904). Den 29 december 1943 fångades ett exemplar i Tjeckoslovakien (Cěrný 1944) och i december 1965 gjordes en fältobservation i Grekland (Bauer m.fl. 1969). Härutöver finns i litteraturen uppgifter om eventuella fynd i bl.a. de franska Pyreneerna, Ungern och Österrike (Molineux 1930), men dessa har trots en mycket noggrann litteraturgenomgång inte gått att verifiera.

Summary

On 29 October 1976 a Siberian Accentor was caught in a mist net at Ottenby Bird Observatory. This constitutes the first record of the species in Sweden.

Litteratur

Bauer, W., Helversen, O.v., Hodge, M. & Martens, J. 1969. Aves. I: Kanellis, A. (ed.). *Catalogus Fauna Graeciae*. Thessaloniki.

Cěrný, W. 1944. Bergbraunelle (*Prunella m. montanella* (Pallas)) als Irrgast in Böhmen. *Ornithologische Monatsberichte* 52:46–47.

Dementiev, G. P., m.fl. 1951. *The Birds of the Soviet Union*. Moskva. (Eng. övers. IPST, Jerusalem 1966–70.)
Eriksson, A., Heino, K. & Holma, O. 1976. Vuorirautiainen *Prunella montanella* ensi kerran Suomessa. *Lintumies* 11:120.
Hartert, E. 1910. *Die Vögel der paläarktischen Fauna*. Berlin.
Hjort, C. & Lindholm, C.-G. 1977. Ottenby fågelstation – hösten 1976. *Calidris* 6:23–27.
Molineux, H. G. K. 1930. *A Catalogue of Birds*. Eastbourne.
Naumann, J. A. & J. F. 1905. *Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas*. Leipzig.
Picchi, C. 1904. Elenco degli uccelli. Conservati nella sua collèzione ornitologica Italiana. Al 29 Febbraio 1904. Con notizie intorno alla distribuzione e nidificazione in Italia. *Ornis, Bulletin du Comité Ornithologique International XII*. Paris.
Svensson, L. 1970. *Identification Guide to European Passerines*. Stockholm.
Vaurie, C. 1959. *The Birds of the Palearctic Fauna. Passeriformes*. London.

Lars Lindell, Fataburgsvägen 5A, S-38100 Kalmar
Göran Walinder, Ormvråksgatan 26, S-214 62 Malmö
Dan Bengtsson, Postgatan 11, S-571 00 Nässjö
Jan Pettersson, Tybbe, S-715 00 Odensbacken